

L'OPTIMITZACIÓ D'ESTRUCTURES I RECURSOS DEL SISTEMA COM A EIX DE MILLORA DEL MODEL D'ESCOLA INCLUSIVA

Julio Aviñoa Pérez

Pedagog. Assessor psicopedagògic a l'EAP B-42 Les Corts (Barcelona)

RESUMEN

Uno de los indicadores más claros de la evolución del sistema educativo de un país, es el que hace referencia al planteamiento que este hace en relación a la respuesta ajustada a las necesidades educativas de todos sus alumnos. El paso del modelo de escuela integradora, actualmente mayoritario en las escuelas, a otro que sea inclusivo, es complejo y difícilmente asumible si no se considera, en el proceso de aplicación, la complicidad de los agentes implicados en los diferentes niveles responsables en la toma de decisiones (nivel social, nivel de Departamento de Educación, nivel de zona educativa, nivel de centro y nivel de aula). Las conclusiones del estudio que se presentan a continuación, ponen de manifiesto que las condiciones actuales del sistema para avanzar en el proceso de aplicación del modelo de escuela inclusiva en Cataluña, son especialmente favorables y, por consiguiente, se constata que es posible abrir un proceso de reflexión entre los diferentes agentes de la comunidad educativa, respecto del cambio de modelo - escuela integradora versus escuela inclusiva.

ABSTRACT

The policies and practices on the way of ensuring a good help for children with special educational needs in the school is one of the clearest signs of the evolution of a country's educational system. The steps that can be made to pass from integration to inclusion, are complex and cannot be assumed if we don't have the involvement of the agents implicated in the different levels of decision making (social level, Department of Education level, local education authority level, school level, class level). The study's conclusion that we offer in this paper, show us that in Catalunya we have good conditions to make a step in the process of application of an inclusive educational's model. We establish that it is possible to begin a reflection's process between the different agents of the educational community, in the matter of changing the model, going from an integrated school to an inclusive school system.

INTRODUCCIÓ

La **Llei d'Educació de Catalunya**, en el seu preàmbul, diu " ... *Entre els objectius prioritaris destaca que els centres que presten el Servei d'Educació a Catalunya adequin llur acció educativa per atendre la diversitat i les necessitats educatives específiques, promoguin la inclusió dels alumnes i s'adaptin millor a llur entorn socioeconòmic.* ...

A Catalunya hem passat, en un espai relativament petit de temps, d'oferir una proposta escolar, per els alumnes que presenten més barreres a l'aprenentatge i la participació, fonamentada bàsicament en aspectes assistencials, a un altre que contempla com idea força, que els alumnes, sempre que sigui possible, han d'estar escolaritzats en el context ordinari - **model integrador**. En aquest model l'alumnat amb algun tipus de diferència, (altes o baixes capacitats) sovint és vist i atès més com a sinònim "d'alumne problema" que com alumne; en conseqüència, la resposta educativa plantejada gira, la majoria de vegades, al voltant i exclusivament d'ell/ella i la seva problemàtica; per tant les estructures i recursos que s'ofereixen pretenen que l'alumne "diferent" s'iguali a la resta d'alumnes, a partir de dotar al centre i a l'alumne de propostes organitzatives, materials, personals i curriculars específiques.

El **model inclusiu**, proposa un llistó conceptual de la normalitat molt més ampli, ja que considera que la resposta educativa als alumnes, presentin o no necessitats educatives especials, ha de respondre no tan sols a les seves característiques personals, sinó també a les exigències del context escolar. Com diu Gairín (1996) "la solució al problema de la diversitat no està en centrar-se en l'alumne (per què no aprèn?) sinó en el sistema (què es pretén?),

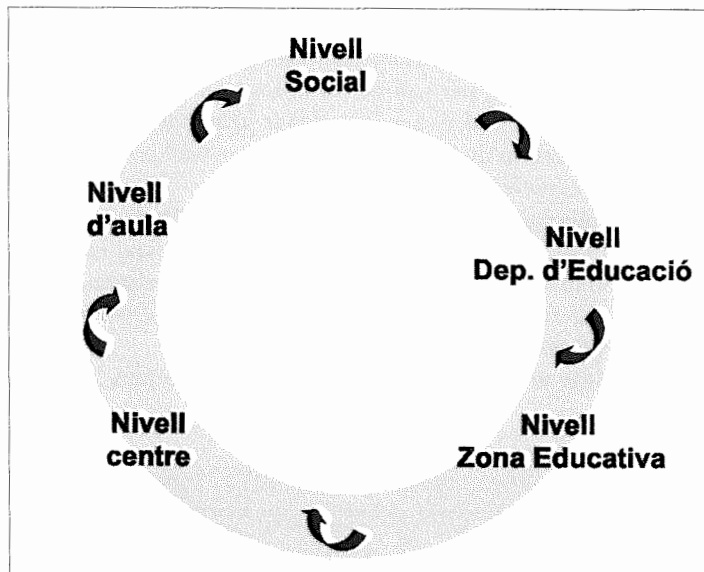
i en el professor (quina és la proposta que permet un millor ensenyament per tal que tots els alumnes aprenguin?)".

Avançar cap a un model d'escola inclusiva comporta un canvi en el procés d'ensenyament i aprenentatge que cada comunitat educativa ha de fer. Un procés singular per a cada centre, perquè els centres, igual que els alumnes, també són diversos. Les característiques de cada centre (història, actituds, formació, treball en equip del professorat, entorn sociocultural i econòmic, etc.) s'han de tenir en consideració – en tant que experiències i coneixements previs – en el procés d'aprenentatge cap a l'escola inclusiva.

El fet d'introduir polítiques concretes de canvi en els centres, no vol dir necessàriament que aquestes tinguin èxit en la seva implantació. La inclusió no es pot fer només per decret, tal i com diu Lipman 1997, per a que siguin efectius els canvis, cal primer que aquests es resolguin a nivell individual i després a nivell organitzatiu o a nivell general. Per tant per aplicar el model inclusiu en els territoris i els centres, a part de fer importants modificacions normatives, estructurals... que afectin transversalment als diferents nivells de la seva organització (departaments, direccions generals, unitats, programes...) cal realitzar un important treball **informatiu**, que impliqui directament al canvi actitudinal dels diferents professionals del Departament d'Educació, de les zones educatives i els centres.

G. Echeita 2008, considera que les condicions necessàries per poder realitzar el canvi del model d'escola integradora al d'escola inclusiva, s'articulen en base a quatre nivells d'anàlisi i presa de decisions: **nivell social, nivell del sistema educatiu, nivell de**

centre i nivell d'aula. Caldria afegir un cinquè nivell, que correspondria a l'espai territorial òptim on es poden desenvolupar i aplicar tant les polítiques com la distribució dels recursos, de manera que aquests s'optimitzin: **el nivell de zona educativa.**

(Quadre 1. Nivells d'anàlisi i presa de decisions)

No podem oblidar que el model d'escola inclusiva, és bàsicament **una proposta de canvi social** i per tant, per garantir que la seva aplicació sigui efectiva, hauria d'implicar a tots i cadascun dels cinc nivells de presa de decisions del sistema educatiu així com a la resta de Departaments i Administracions responsables de la seva aplicació. Seria un error estratègic important considerar l'aplicació del model inclusiu, com un fet modal, que es pot resoldre i aplicar amb petites modificacions estructurals.

Cal tenir present que qualsevol responsabilitat no assumida o correctament desenvolupada en els diferents nivells d'anàlisi i presa de decisions, afecta directa o indirectament a la resta de nivells, és per tant clau que cadascú assumeixi la seva responsabilitat, possibilitant que l'aplicació del model inclusiu en els territoris i centres, no penalitzi o obligui a determinats nivells (equips directius, equips docents, famílies...) a realitzar un sobre esforç que acabi impossibilitant o diluint les propostes de canvi.

PRESENTACIÓ DE LA RECERCA

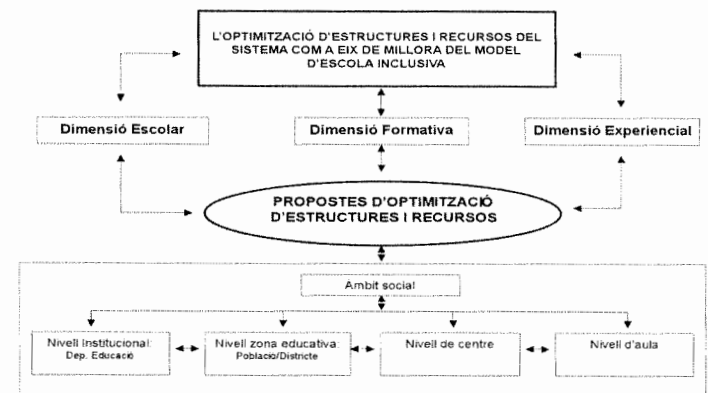
Amb la recerca "L'optimització d'estructures i recursos del sistema com a eix de millora del model d'escola inclusiu" he volgut aprofundir, a partir de l'estudi de diferents blocs de treball, respecte dels canvis que, tant a nivell d'estructura com de recursos, caldria fer per poder avançar en el pas del model actual – escola integradora, al model d'escola inclusiva, considerant però, que aquest canvi és un procés i per tant cadascú, en el seu nivell, ja hi estem treballant.

El tipus d'estructures i recursos que han estat objecte prioritari d'estudi al llarg de la recerca, han estat els relacionats amb els recursos organitzatius, personals, i formatius, que faciliten la reducció i/o la supressió de les barreres a l'aprenentatge i la participació dels alumnes.

L'objectiu final de la recerca, a partir del desenvolupament de les idees força plantejades i de la informació recollida en les diferents fonts treballades va ser, la realització d'un programa d'optimitza-

ció i millora que permeti avançar, de manera clara i ajustada, cap a un model d'escola inclusiu.

El treball de camp es va estructurar al voltant de tres grans eixos de treball o dimensions, que em facilitessin la recollida de la informació necessària per la elaboració del pla de millora.

(Quadre 2. Fons de la recerca)

El primer eix, que correspon a la dimensió escolar, va consistir en la **identificació de les necessitats dels diferents agents que formen el context escolar** (famílies, alumnes i equips docents), **en relació al procés del model d'escola inclusiu**, de dos centres de l'àmbit de població estudiat (escola ordinària i escola especial).

Per a la realització del primer bloc de la recerca, **dimensió escolar**, es va partir com a base referencial i de treball de diferents fonts i materials:

- L'Índex per a la Inclusió escolar: guia per a l'avaluació i millora de l'educació inclusiva realitzat per Tony Booth i Mel Ainscow,
- La recerca inter-universitària sobre l'aplicació de les propostes de l'Índex per la inclusió escolar als centres, que s'està realitzant a determinats centres d'arreu de Catalunya.
- Les diferents propostes plantejades pels grups coordinadors dels centres

El segon eix, que correspon a la dimensió formativa, va consistir en la obtenció dels **indicadors** que es **consideren imprescindibles** i/o importants **per avançar cap el model d'escola inclusiva en els centres i en les aules ordinàries**, a partir de la consulta a dos grups directament relacionats amb la seva aplicació:

- Mestres en actiu que estan realitzant un procés de formació per l'assoliment d'una segona especialitat - Postgrau de pedagogia terapèutica de la UAB- .
- Alumnes que estan rebent la formació inicial - 1er de magisteri de l'especialitat d'educació especial de la UAB-.

Per l'assoliment del segon bloc de la recerca **dimensió formativa**, es van presentar als dos grups (mestres en actiu i alumnes de magisteri) dos preguntes relacionades amb:

- Els indicadors imprescindibles per avançar en el model d'escola inclusiva
- Les condicions que s'han de donar per incloure a tots els alumnes a l'aula ordinària

La metodologia de treball va ser similar en els dos grups con-

sultats i van rebre una formació prèvia sobre les idees principals del model d'escola inclusiu, que permetés compartir un mateix concepte.

El tercer eix, que correspon a la dimensió experiencial, va consistir en l'estudi dels **punts forts i febles que l'aplicació del model d'escola inclusiva** ha comportat en altres zones similars a la nostra (Derbyshire – Anglaterra -, New Brunswick –Canadà -, i Àlaba – País Basc -) amb una experiència d'aplicació de més de deu anys.

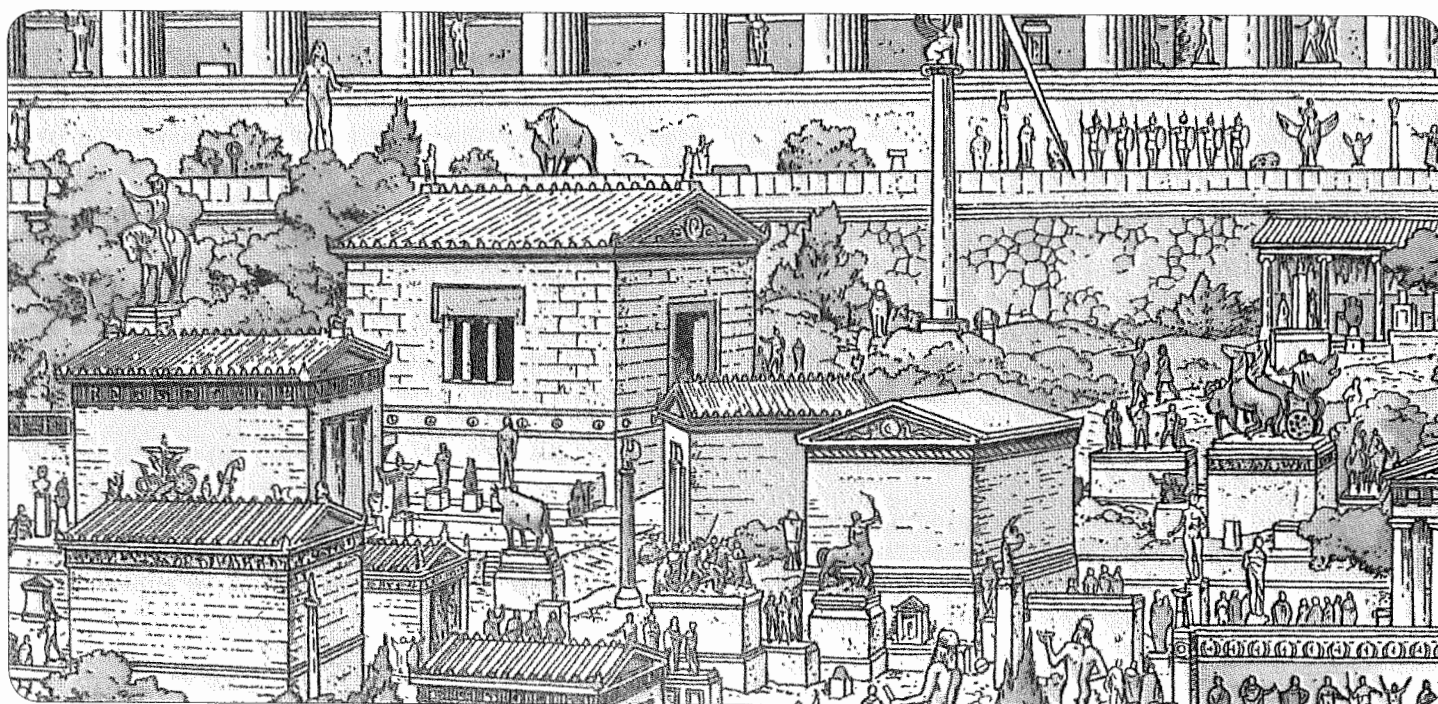
Per a la realització del tercer bloc de la recerca, **dimensió experiencial**, es va fer servir un qüestionari on es recollien els principals punts forts i febles sobre els que s'han sustentat les pràctiques inclusives de les poblacions estudiades.

Per últim, també es van incorporar els resultats d'un estudi realit-

trari volen mostrar un camí, no l'únic, per on podrien anar, segons l'autor, els canvis que caldria fer, per avançar en el procés de canvi del model actual (escola integradora), al model d'escola inclusiva.

Propostes a nivell Social

- La societat demana una **proposta escolar comú que permeti incloure a tots els seus components** sense distincions.
- **El reconeixent**, per part de les institucions, **que la inclusió és un dret social**, i, per tant, donar **prioritat al treball de sensibilització de l'opinió pública** potenciant polítiques que ho afavoreixen.
- **Prestigiar els valors que representa la inclusió** per part de tots els membres que formem la societat, treballant-lo de manera transversal en tots els àmbits socials, (sindicats, partits polítics, xarxes comunitàries, xarxes d'escoles, participació de les famílies,...)
- **Implicar als diferents agents socials**, institucions i respon-

zat amb els alumnes del curs de postgrau de pedagogia terapèutica de l'UAB en els darrers tres cursos, en relació a la valoració de les funcions principals que haurien de realitzar els assessors dels equips d'assessorament psicopedagògics (EAP) en els centres, per ajudar a avançar en el model d'escola inclusiva.

En base a aquest estudi i dels resultats obtinguts, es van realitzar les propostes d'optimització i millora en relació als cinc nivells de presa de decisió dels àmbits treballats, contemplant el procés que cal seguir, per avançar de manera clara i ordenada en el procés cap a un model d'escola on tinguin cabuda tots els alumnes.

PROPOSTES D'OPTIMITZACIÓ I MILLORA DEL SISTEMA PER AVANÇAR EN EL MODEL D'ESCOLA INCLUSIVA

Les propostes d'optimització i millora que es presenten a continuació, són un petit resum de les principals aportacions recollides al llarg del treball de recerca. Estan agrupades segons els cinc nivells de presa de decisió.

Aquestes propostes, no pretenen ser exhaustives ni tancades, al con-

sables de la comunitat local... sindicats, juntes de directors, xarxes de suport als centres públiques i privades, associacions professionals... per poder avançar en un model social cada cop més inclusiu.

- ...

Propostes a nivell de Departament d'Educació

- **Lideratge dels responsables de l'aplicació del model inclusiu** al territori (Conselleria, Direccions Generals, Serveis Territorials/Consorti/zones educatives, Inspecció...).
- **Suport institucional de les diferents administracions i els seus responsables** (Direcció General, Serveis Territorials/Consorti/zones educatives, Inspecció...) en el procés d'aplicació del model d'escola inclusiva.
- **Una organització territorial més propera i efectiva** (zona educativa /població/ Districte/...) amb capacitat i autonomia per al desplegament i aplicació de les polítiques del Departament d'Educació.
- Avançar de manera decidida vers la transformació de les xarxes d'escoles ordinàries i especials en **una única xarxa d'es-**

coles inclusives.

- **Aprofitament de l'especialització i coneixement dels professionals dels centres d'educació especial**, garantint que aquesta reverteixi en els centres ordinaris inclusius.
- **Creació de l'estructura organitzativa necessària que permeti donar resposta a l'aplicació del model d'escola inclusiva**, a nivell del Departament d'Educació, de zona educativa i d'escola.
- **Aplicació de les polítiques inclusives del Departament d'Educació**, de manera transversal, **a tots els programes, àmbits i estaments educatius del Departament**.
- **Establiment d'una coordinació estable entre les diferents Administracions públiques** (Departaments de la Generalitat, Ajuntaments, Diputacions... Departaments Universitats...), **que facilitin l'optimització dels recursos i permetin un treball en la mateixa direcció respecte del model d'escola inclusiva**.
- **Actualització dels objectius de treball de la inspecció educativa i dels serveis educatius**, per garantir que s'adeqüen a les noves necessitats del model d'escola inclusiva.
- **Millorar l'aprofitament/adequació de la xarxa de Serveis Educatius** (EAP, CRP, TS i LIC...) per tal que doni suport al procés d'escola inclusiva dintre i fora dels centres.
- **Constitució de la unitat/programa de suport a les famílies autònoma i descentralitzada**.
- Cal garantir que el **pla de formació inicial del professorat** incorpori en les seves propostes docents, **l'enfocament inclusiu de manera transversal en la formació dels nous docents**, així com en la formació específica als mestres especialistes en inclusió escolar.
- Contemplar, en els **plans de formació continua i de zona del professorat**, l'oferta formativa necessària, que garanteixi que tots els col·lectius implicats en el procés d'aplicació del model inclusiu estan suficientment formats.
- **Millorar el model actual de distribució de recursos personals i materials** (model integrador), per una altra que doni resposta a les necessitats de suport del model inclusiu.
- ...

Propostes a nivell de zona Educativa

- **Realitzar el desplegament del marc normatiu i de les polítiques educatives del Departament d'Educació**, que permeti l'aplicació del model inclusiu amb garanties d'èxit.
- **Lideratge efectiu dels responsables de l'aplicació del model d'escola inclusiva, en les zones educatives** (Directors de les Zones Educatives, SSTT, Consorci d'Educació...).
- **Desenvolupament de les polítiques inclusives del Departament d'Educació de manera transversal a tots els programes, àmbits i estaments educatius vinculats a les zones educatives**.
- **Creació d'una xarxa de coordinació estable entre els diferents Departaments i administracions públiques** (Educatió, Acció social i ciutadania, Sanitat i Treball, Ajuntaments, Diputació, Consells Comarcals...), que tenen incidència en les zones educatives, que permeti ser més efectius en l'aplicació i en l'optimització dels recursos que aporten.
- **Suport prioritari dels professionals dels Serveis Educatius de la zona educativa al procés d'aplicació del model d'escola inclusiva en els centres, tant a la xarxa pública com a la concertada**.
- **Constitució de les unitats específiques de suport a les famílies, en cada zona educativa**.

- **Desenvolupament de les propostes organitzatives, metodològiques, curriculars... del Departament d'Educació**, que permeti avançar en la reducció de les barreres a la participació i l'aprenentatge de tots els alumnes i, per tant, millorar en el procés d'escola inclusiva en els centres de la zona educativa.
- **Priorització en els plans de formació de zona, l'oferta formativa específica que permeti avançar en el procés de millora d'escola per a tothom**.
- **Constitució, en les zones educatives, de les unitats de coordinació, seguiment i avaluació del procés d'aplicació del model d'escola inclusiva**.
- **Garantir la presència dels recursos ordinaris i específics de suport als centres** que permeti oferir la resposta adequada als alumnes, en el context ordinari, i evitin que el professorat visqui la inclusió com una sobrecàrrega.
- **Establiment dels mitjans necessaris per garantir que les barreres arquitectòniques dels centres i Serveis educatius queden definitivament resoltes**.
- ...

Propostes a nivell de centre

- **Lideratge clar de l'equip directiu** en el desenvolupament del procés de millora inclusiva en els centres.
- **Implicar en el procés de millora del model d'escola inclusiva, a tots els agents responsables de la seva aplicació** (alumnes, famílies, equip docent, equip no docent i equip directiu), si es vol garantir avançar adequadament en l'aplicació del model inclusiu en els centres,
- **Utilització dels materials de l'Índex per a la inclusió** de T.Booth i M.Ainscow, per ajudar als centres a avançar en el procés de millora d'escola inclusiva.
- ...

Totes les propostes en aquest nivell, han d'anar obligatòriament acompanyades de les que es plantegen en els altres nivells de presa de decisions (Societat, Departament d'Educació i Zona educativa), ja que si no és així, malgrat que el centre faci l'esforç, els resultats poden quedar absolutament diluïts i/o condicionats a les voluntats dels responsables de la seva aplicació.

Propostes a nivell d'aula

- **Actitud positiva i predisposició del mestre** per aconseguir la inclusió de tots els alumnes a l'aula ordinària.
- Disposar de **més hores per a la coordinació** dels diferents professionals que entren dins de l'aula, que garanteixin la millor resposta educativa a tots els alumnes.
- **Ajustar les metodologies** per tal que responguin a les necessitats educatives de tots els alumnes.
- **Disposar dels recursos personals i materials necessaris** que garanteixin una resposta educativa inclusiva a tots els alumnes.
- Disposar de **més temps per educar i conscienciar els alumnes en la diversitat**.
- Cal **disposar de la formació adequada** que permeti donar resposta a les necessitats de suport de tots els alumnes de l'aula.
- ...

CONCLUSIONS DE LA RECERCA

Les conclusions que es presenten, són el recull de les principals idees força obtingudes a partir de les diferents fonts consultades en el treball de recerca realitzat. Han de ser vistes com aportacions de nous elements de reflexió, al debat que cada cop està més present en els diferents àmbits de presa de decisió. En qualsevol cas

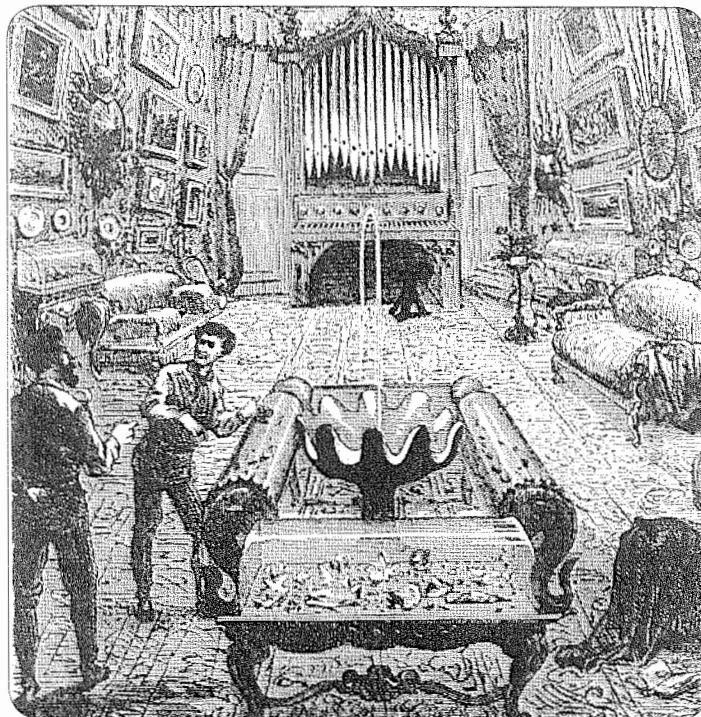
si serveixen per facilitar el camí que permeti poder avançar en el procés d'aplicació del model d'escola inclusiva a Catalunya, ja es podria considerar que han assolit el seu objectiu.

1. Definir l'educació inclusiva com el procés pel qual s'ofereix a tots els alumnes, sense distinció, l'oportunitat de formar part del **centre ordinari** i d'aprendre dels seus companys, i juntament amb ells, dins de l'**aula ordinària**.
2. Que el model d'escola inclusiva és bàsicament una **proposta de canvi i millora social** i, per tant, per garantir que la seva aplicació sigui efectiva, els canvis haurien d'implicar a tots i cadascun dels nivells de presa de decisions del sistema (nivell social, nivell departamental, nivell territorial, nivell de centres i nivell d'aules), així com a la resta de Departaments i Administracions responsables de la seva aplicació.
3. Constatar que la condició principal per avançar en el procés d'escola inclusiva en els centres i els territoris, segons totes les fonts consultades, és la que fa referència a la **consciència social sobre el model d'escola inclusiva**, ja que possibilita el canvi d'actitud dels diferents agents implicats.
4. Que els canvis per avançar en el procés d'escola inclusiva en els territoris i centres de Catalunya, **no haurien de ser considerats com un fet episòdic més del sistema, o com un fet modal** que es pot resoldre i aplicar amb petites modificacions estructurals.
5. **Que les condicions actuals del sistema per avançar en el procés d'aplicació del model d'escola inclusiva a Catalunya, són especialment favorables** i, per tant, constatar que **és possible obrir un procés de reflexió** amb els diferents agents de la comunitat educativa, respecte del pas d'un model d'escola integrador a un altre d'inclusiu.
6. Que la disposició mostrada per part dels diferents agents consultats (equips directius, equips de suport, equips docent, serveis educatius...), posen de manifest que amb els recursos necessaris, (marc normatiu, polítiques educatives, organització escolar, metodologies, nou concepte de recursos... formació del professorat...) **el model d'escola inclusiva és el que es considera més adequat** per donar resposta a les necessitats educatives de tots els alumnes en el context ordinari.
7. Confirmar la impossibilitat **per aconseguir que el model inclusiu** s'incorpori en les dinàmiques generals dels centres de Catalunya, **si no es realitza a partir de les bases de sustentació pròpies del model**. Intentar realitzar aquests canvis mantenint les estructures del model actual (model integrador), és garantir que el resultat final obtingut serà molt similar al que ja s'està aplicant actualment en els centres i, per tant, lluny de l'objectiu d'assoliment del model inclusiu.
8. Manifestar que si el **pla d'optimització i millora** que s'estableixi el Departament d'Educació per avançar en el procés de millora del model inclusiu en els centres i territoris de Catalunya, **no implica a tots els àmbits de presa de decisió** (nivell social, nivell departamental, nivell territorial, nivell de centres i nivell d'aules) difícilment es podrà incorporar en les dinàmiques generals dels professionals dels centres i zones educatives.

Vull finalitzar, a tall de cloenda, amb una brillant reflexió d'en

Gordon Porter (2004), responsable de l'aplicació del model d'escola inclusiva a la zona de New Brunswick (Canadà), que mostra de manera clara i contundent quin hauria de ser el full de ruta per l'assoliment del model d'escola inclusiva al nostre país.

"El punt de partida fonamental és aconseguir que les institucions ordinàries es converteixin en institucions inclusives. Hi ha una comunitat, aquesta comunitat té escoles, els nens van a les escoles, tots els nens van a aquestes escoles i aquest és el procés natural. Això és el que es vol recuperar amb l'educació inclusiva".

Nota:

Aquest projecte s'ha pogut realitzar gràcies a la llicència d'estudis retribuïda concedida pel Departament d'Educació per al curs 2007/2008.

Referències Bibliogràfiques:

AINSCOW, M. (2001). "Desarrollo de escuelas inclusivas. Ideas, propuestas y experiencias para mejorar las instituciones escolares". Madrid: Narcea

ARNAIZ, P. (2003). "Educación inclusiva: una escuela para todos". Màlaga: Ediciones Aljibe.

BOOTH, T. AINSCOW, M. (2002). Guía para la evaluación y mejora de la Educación Inclusiva (Index of Inclusion)". Consorcio Universitario para la Educación Inclusiva. Universidad Autónoma de Madrid.

ECHETA, G i SANDOVAL, M. (2007). "Educación inclusiva o educación sin exclusiones". Madrid: Narcea

FARO, B. i VILAGELIU, M. (2000). "Cap a una escola efectiva per a tots els alumnes". CEIP Dr. Fortià Solà (Torelló, Barcelona) 5es. Jornades Tècniques d'educació especial. Barcelona: APPS

REICE Revista Electrónica Iberoamericana sobre calidad y cambio en educación. Vol 6 nº 2 . 2008 Odet Moliner Procesos y circunstancias que permiten avanzar hacia la inclusión.

STAINBACK, S. i W. (2001) "Aulas Inclusivas, un nuevo modo de enfocar y vivir el currículo". Madrid Ed. Narcea

Correspondència amb l'autor: Julio Aviñoa Pérez. Pedagóg. Assessor psicopedagògic a l'EAP B-42 Les Corts (Barcelona). E-mail: javinoaa@xtec.cat